

УДК 37(47)(92)«19»

**Белінська І.І**

магістр I курсу спеціальності  
014.03 Середня освіта (Історія),  
Херсонський державний університет, м. Херсон,  
науковий керівник – Г.М.Михайленко, к.і.н., доцент

## НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ Є.В. ТАРЛЕ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** Стаття присвячена сторінкам наукової діяльності Є.В. Тарле на початку ХХ ст. Звертається увага на умови, в яких історик довелось починати свою дослідницьку роботу. Характеризуються перші наукові праці, що отримали визнання наукової спільноти*

***Ключові слова:** Є.В. Тарле, початок ХХ ст., історія Франції, архів*

Інтелектуальна діяльність Євгена Вікторовича Тарле продовжує цікавити представників української історичної науки і на початку ХХІ ст. Становлення Є. Тарле як історика-професіонала містить багато сторінок, що потребують переосмислення з погляду нових тенденцій розвитку історичної науки. Початок ХХ ст. став періодом закладання основ фахової діяльності історика, а перші дослідницькі студії проходили у досить напружених обставинах.

Здобувши початкову освіту у 1-й Херсонській гімназії, Є. Тарле продовжив навчання у Новоросійському університеті в Одесі, а надалі перевівся на історико-філологічний факультет Київського університету. Є. Тарле розпочав викладацьку діяльність, працюючи на приватних жіночих курсах, ще 1896 р. Цього ж року з'являються і перші наукові публікації молодого дослідника [1, с. 4-5]. Протягом 1898–1899 рр. майбутній науковець опрацьовує матеріали Британського музею та французького Національного архіву, збираючи матеріали для дисертації і вивчаючи європейський досвід викладання дисциплін історико-філологічного спрямування у європейських університетах [2, с. 65]. Проте, з 1897 р. він опинився під наглядом київського жандармського управління і упродовж двох років знаходився під слідством із заборonoю викладати в державних навчальних закладах і приватних гімназіях. У 1900 р. він переїздить до Варшави, а 1901 р. отримав дозвіл оселитися у Петербурзі. Для захисту дисертації Є. Тарле отримав дозвіл приїхати до Києва на 48 годин. Захист відбувався 14 жовтня 1901 р. і супроводжувався бурхливою дискусією щодо роботи молодого історика через чутки про політичну неблагонадійність Є.Тарле, що поширювалися серед викладачів університету. Незважаючи на це, магістерська ступінь була присвоєна Євгену Вікторовичу [1, с. 7].

Повернення до Петербургу після захисту остаточно знаменує початок нового періоду у житті Є.В. Тарле. Певний час він знаходився під загрозою вислання з Петербургу, проте восени 1903 р. дослідник став позаштатним приват-доцентом Петербурзького університету [3, с. 11]. На його лекції збиралися не лише слухачі-історики та філологи, він завойовував прихильність і студентів інших спеціальностей. Лекції Є. Тарле часто мали радикальне спрямування, містили критику урядової політики. Лекції ученого нерідко

переростали в студентські збори політичного характеру. У лютому 1905 р. історика навіть знову було заарештовано за участь у студентській демонстрації і відсторонено від викладацької діяльності. Повернутися в університет він зміг тільки після Маніфесту 17 жовтня 1905 р. про царську амністію, однак уже наступного дня, 18 жовтня, Є. Тарле був учасником політичного мітингу біля Технологічного інституту і отримав поранення.

Протягом 1905–1907 рр. Є. Тарле публікує низку статей політичного спрямування: «Падіння абсолютизму», «Про декларацію прав людини і громадянина», «Самодержавство Миколи I і французька суспільна думка» [4, с. 9]. Окремі матеріали царська цензура забороняла, як, наприклад, «Нове тлумачення трактату про права людини і громадянина».

Не дивлячись на насиченість політичними подіями першого десятиліття ХХ ст. та досить складні соціально-економічні обставини, Євген Вікторович не припиняв евристичну діяльність. До 1914 р. він майже щорічно відвідував архіви західноєвропейських країн., зокрема, працював у Паризькому національному архіві. Під час роботи Є. Тарле знайомиться із знайомими французькими дослідниками історії: А. Олар, А. Матьез, А. Се, А. Озе, К. Блоком [1, с. 13].

За результатами цих пошуків у західноєвропейських архівосховищах стала кілька статей та монографій, а саме: «Робітники національних мануфактур у Франції в епоху революції (1789–1799)» (1907 р.), «Падіння абсолютизму в Західній Європі» (1907 р.), «Загальна історія» (1908 р.), «Перший народний рух 1789 р.» (1908 р.), «Невидані листи Герцена» (1908 р.) [5, с. 492].

У 1909 та 1911 роках світ побачили дві частини праці «Робітничий клас у Франції в епоху революції», яку Є. Тарле захищає як докторську дисертацію. Це була одна з перших робіт науковця, що принесла йому визнання, особливо в Європі. Для написання цієї розвідки він опрацював матеріали архівів у Парижі, Марселі, Бордо, Ам'єні, Руані, Орлеані та інших французьких містах.

Надалі Є. Тарле продовжив опрацювання французьких архівних джерел та долучив до них німецькі, голландські, італійські. Мета цієї кропіткої праці полягала у збиранні матеріалів для праці, присвяченій Європі у період Наполеона Бонапарта.

1913 р. світ побачила праця «Континентальна блокада», з положеннями якої Є. Тарле ознайомив представників європейської історичної науки на Міжнародному конгресі істориків у Лондоні. Вчені багатьох країн надали схвальну оцінку роботі науковця. 1919 р. вийшло своєрідне продовження праці 1913 р. – «Економічне життя королівства Італії під час царювання Наполеона I». Ці дві монографії доповнювалися численними публікаціями у періодичних виданнях, які висвітлювали широке коло питань всесвітньої історії [5, с. 494-495].

У Петербурзі репутація політично неблагонадійного заважала Є. Тарле отримати звання професора, на яке він міг розраховувати після захисту докторської дисертації. Міністерство народної освіти ні в якому разі не погоджувалося затвердити його професором Петербурзького університету. Однак, весною 1913 р. Є. Тарле призначили професором Юр'ївського університету, хоча й екстраординарним професором, що мав обмежені права і меншу зарплату. Лише у грудні 1916 р., після численних звернень ректора до міністра народної освіти В.Т. Шевякова, Є. Тарле нарешті було призначено ординарним професором. Історик читав лекції з Нової історії: спочатку –

присвячені історії Англії в XVI–XIX ст., а надалі – європейській історії часів Французької революції.

В університеті сприятливо ставилися до наукових відпусток Є. Тарле, що дало йому можливість відвідувати різноманітні архіви для продовження наукових розвідок. Саме за підтримки університету 1916 р. історик друкує другу частину «Блокади».

Таким чином, становлення Є. Тарле як історика-професіонала відбувалося на тлі складних політичних та соціально-економічних процесів, що протікали на теренах Російської імперії. Кропітка дослідницька робота супроводжувалася постійною необхідністю захищатися від звинувачень політичного характеру. Подальші наукові студії вже відбуватимуться на тлі бурхливих політичних подій, що розпочалися 1917 р. в Російській імперії. І радянській період в житті видатного історика визначатиметься суперечливими відносинами з державною владою.

### Список використаних джерел

1. Каганович Б.С. Е.В. Тарле и петербургская школа историков. Санкт-Петербург. 1995. 136 с.
2. Куликова Л. Історичні уроки Є.В. Тарле. *Вісник Національної академії наук України*. 2005. № 12. С. 61-67. Режими доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILEA=&2\\_S21STR=vnanu\\_2005\\_12\\_9](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=vnanu_2005_12_9)
3. Савчук В.С. Е.В. Тарле: судьба ученого в тоталитарном государстве. Тарле Е.В. Избранные сочинения. Т. 1. Ростов-на-Дону. 1994. С. 5-32.
4. Сироткин В.Г. Предисловие. Тарле Е.В. Талейран. Москва. 1992. С. 3-27.
5. Библиография печатных трудов академика Е.В. Тарле. Тарле Е.В. Сочинения. Москва. 1962. Т. 12. С. 486-515.

УДК 327.7(4-6ЄС)

**Братчук О.Ю.**

магістр I курсу спеціальності  
014.03 Середня освіта (Історія),  
Херсонський державний університет, м. Херсон,  
науковий керівник – Г.М.Михайленко, к.і.н., доцент

## ЄВРОПЕЙСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ВУГІЛЛЯ І СТАЛІ ЯК ПЕРШИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ДО «ЄДИНОЇ ЄВРОПИ»

*Анотація.* У статті представлено ключові ідеї та умови діяльності Європейського об'єднання вугілля та сталі. Визначається значення інституцій ЄОВС на шляху до створення Європейського союзу. Відмічається вплив геополітичної ситуації на функціонування Об'єднання

*Ключові слова:* Європейське об'єднання вугілля та сталі, договір, Франція, Німеччина, інтеграція, Європа